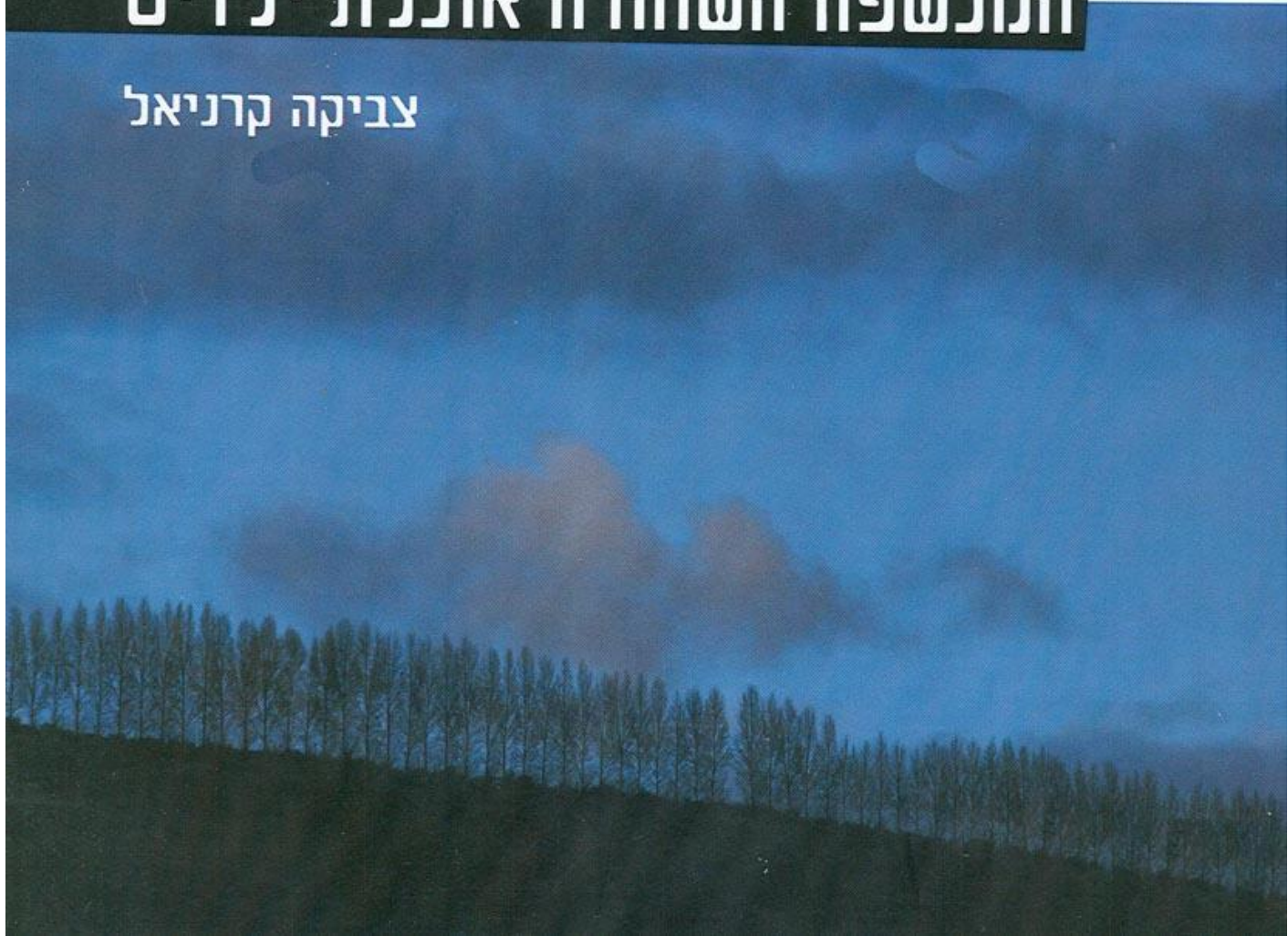
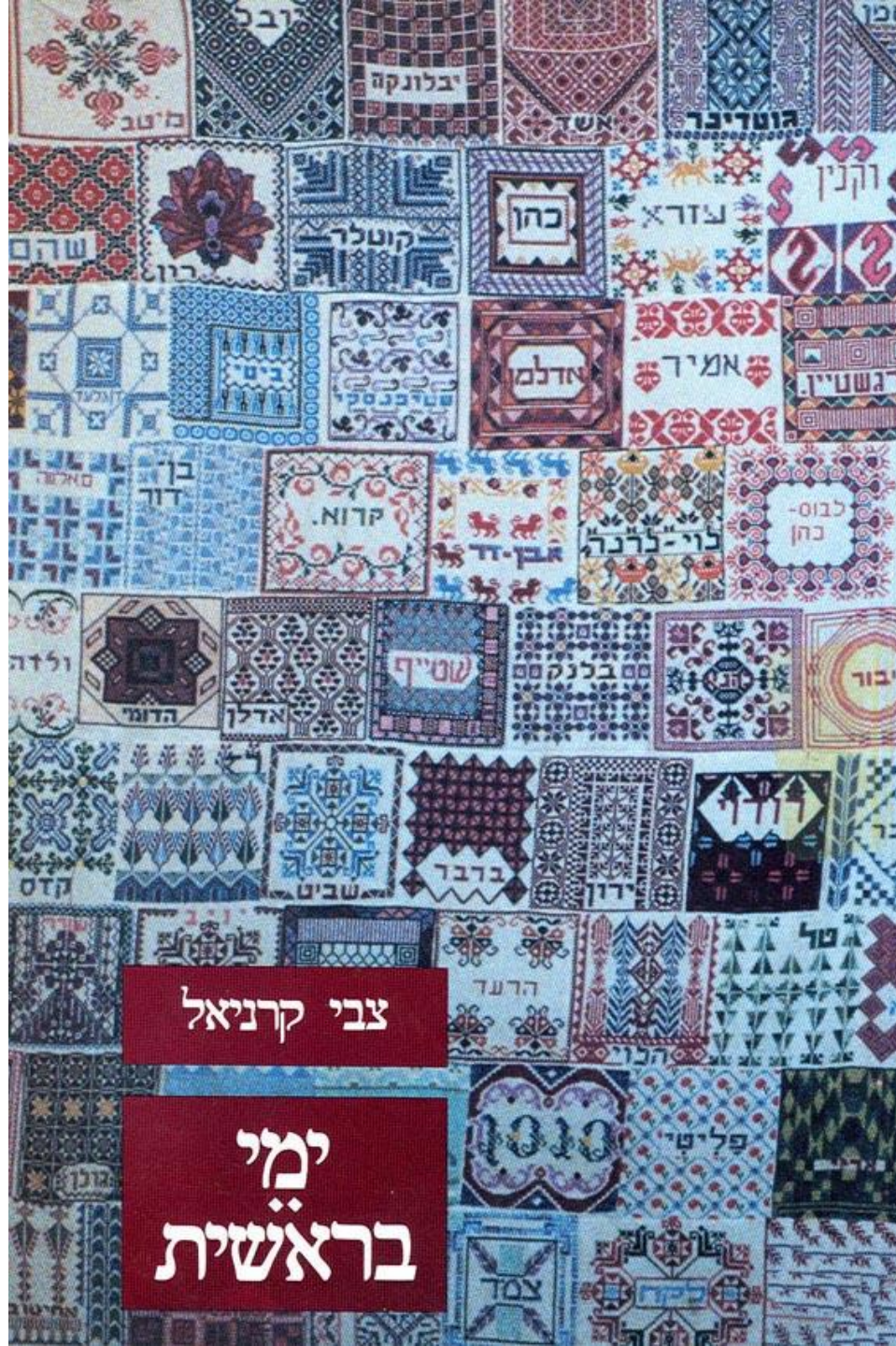

המכשפה השחורה אוכלת ילדים

צביקה קרניאל

צבי קרניאל

ימי
בראשית

סדר הפרקים

עמוד

5	פתח דבר
7	ימי האגדה
39	בעמק מזרחה
55	"קומונה א"
65	בינו לבינה
83	החינוך המשותף
119	לא היה כלום
143	אגדות הבאר
163	ימי הרמה הראשונים
215	היתה שמחה
247	ויכוחים ושיחות
265	בימי הפילוג
307	"מחלבה קטנה"
331	נספח: תולדות הקבוצה

על דורנו זה יאמר כיום, כי הוא דור תחיה עם מצו
 ם אודה על האמת, כי לפי הבנתו וראות עיניו מפליגים
 זה בהערכת התחיה הזאת, ובכלל אומרים הרבה ועושים מעט;
 אם אין בהצפי להמעט ערך החוץ הזה יותר מכפי המדה
 הזאת. אין ספק כי תגיעה לאומית נראית במחנה ישראל, ורבים
 ינו ישובים אל האומה הישראלית, אחרי אשר עזבה ויזנחה.
 רואה בחייו פעולת התנועה הזאת גם בקרב אחינו שבמערב
 זה שמצד אחד של המדינה, וזאת מצד השני, ויש להם
 זעת אחי שבמדינת על אחינו שבמדינת ישראל, ויש להם
 שנים רבות, ויש להם שנים רבות, ויש להם שנים רבות.
 היהדות זמן אהרונה הלאומות, היה כבר היתה בנו לבח גדול
 אפשר להם להסב את נגלה הזמן אחרנית. מכתיחים הם כסה
 זים, כי אין להם חלק ונחלה- בציוניות, אבל מודים הם, כי
 כיום את היהדות ובנים נאמנים הם לעם ישראל, ויותר מה שהם
 דים בשפתם אני רואים במעשיהם, כי סוף סוף ניצוץ היהדות
 ה בלבם, והם שבים לאח לאח אל מורשת אבות. אין ספק

צבי קרניאל

פיליטון על פתחי שערים.

אשר על פי שבכלל מסכים אני עם קהלת, שלא היו חוסים הראשונים
 במלחמה, ולא מלחמה, כי אם בסבלות מעט ומחסרון עין מוקרת במסתרו
 ומורית, יאמר איש בכלל: איזה ימים היו טובים — הראשונים או
 הנוגים? כי כל דור לפי אופיו וכל תנועה לפי דורה; אבל מודה אני
 קצרות מותרים היו המסכנים שיש להם חלק על פנינו, ומה נעשה
 מן התקופה האחרונה, אשר הייתה לנו חלק על פנינו, ומה נעשה
 הדברים האלה בעד המלחמה — חרשים כחדשים — זמן זה היה
 דרו מעלה של אד — זאת היא אשר יש לנו חלק על פנינו, ומה נעשה
 המסכנים הרבים, כל השנים המסכות, ומה נעשה
 ה הראש, אשר עזבהם היתה לעיניהם לבנו עמם להורות להם את דרך
 ילכו זאת המעשה, ומה נעשה על פנינו, ומה נעשה
 זכו בחייו ביום האחרים הילדים המסכנים והנזקקות, המסכנות
 ם היהדות בתקופתנו, כי מסכנים הם המסכנים שיש לנו חלק על פנינו, ומה נעשה
 זם גדולים לא יחסרו הם להורות להם לב עמוקים, אבל
 קלה כליליטוניסטים לא יחסרו כלל התמורה הזאת שעלתה בחייו,
 ה בספרותנו בביכול, בעשר השנים האחרונות, כי רק קוצים הוא מנילה
 ן, רק סורים מסכנים ואכזרי נגף היא סכה על דרכו, אשר לא ידעום
 ה הפיליטוניסטים הראשונים.

הפיליטון העברי

ובאמת לפנינו בישראל היתה דרך הפיליטוניסטים נכונה לפנינו, ודע וישב
 זה התחית בסייע עברי, כי עליו לברה את קוראיו ולעשות להם
 יוח, מן הקו ולמעלה יעסקו בדברים העומדים ברובו של עולם, ויספרו
 "בגנות" ובגנות, מורדו האור, ישלחו בין ההשכלה ובין האמונה,
 הקולות והתורה, ותוכחה באזני יהודים וקבוצים בישראל, ופילונו בתהלת
 קבוצים, ומה נעשה, ויספרו את הגות לבו של נאפוליון, ויבררו את
 וזאת, ובגנותם ובין ביחסם, ויבארו כתובים קשים ודברי אנדה זרים;
 קבוצים, והתחית, ומה נעשה, איש איש לפי טעמו ומעם קוראיו, יש
 והתחית, ותוכחה-איש כלצות מתוכה בלשון הנמר על משחקים בקוביא,

ההתעוררות הלאומית היא פ
 לנו לצייר את התנועה הנוכח
 חבת ציון, ציוניות, לאום
 דתי — על כל פנים הוא ז
 נדחיתו היא תאחד ביום;
 פזאריי הוא תאחה את הקו
 את פזאריי עמנו, אשר הבד
 השפה- לעברית אין לנו כו
 שאספה את פזאריי ישראל
 האחרונים הרמה מכה והשו
 כספורים הלעו כי זהו
 לשה, אפשר למצוא אותם
 מהצבתם ובתקות התחיה זלא
 כאלה אין מן הצורך וגם אין
 למשל, ועול תורה ומצות, לא
 אי זה, ואולם כי יקומו אנש
 לתקשבת שיש לנו הלאומית,
 שפה אחרת, אשר כה ז

ויש אשר העמיקו חקרו בלחשיותם
 לפעמים דרו אל סכך צדק לו
 בבעל ים ושמותיו שהוא משתם
 הטכסא היו מכובט עיניו הפילי
 דונכא שלו לא נקו מאף האכזרי
 הרוגות בשעה שהוא מעביר צא
 עז ונבורה ויעבירו את שוש לעגם
 הדוקטורים והאדורכלים, הסתגם
 הפיליטוניסטים היה עומד במקום ז
 אעבד לטול שכנוי קיסין ומסמאי
 אלה שהולכים ומתרחקים סביה הנ
 הפיליטון העברי שני נכר, והלב
 אחרות, בכל זאת היה עומד ז
 ישראל; לשונו היתה לשון ה
 עקצותיו עשויות לפי טעם הקו
 כנגד הסקולקלים שבקוראים הללו
 סאנו לצאת מרחוב היהודים וחוצו
 תוך הסתנה, סוף סוף גם ה
 העולם שהוא שבו, גם אחרי
 שילדיו-סחוף למחנה,
 וכשם שהיה דרך הפיליטון
 ועמדת מיטי עולם — לשון עב
 העברים בכל הדורות והתקופות
 הפיליטון נובעת ממקור ישראל,
 כמות שהוא, כאשר יברא אותו
 וקדמת להפיליטון בעצמו, כי
 אצל גדוליו הספרות ככל עם ולא
 כן, רבותיו, יפה ונעימה
 שהיה לו טעם טוב ועם סופר נא
 וספרות העמים ואינו ידועות אחר
 היו בו הסגולות הללו — כתב גם

צבי קרניאל

הפיליטון העברי

התפתחותו של הפיליטון
בספרות העברית

אל"ף — הוצאת ספרים בע"מ, תל אביב

פרק ראשון *

מבוא: הפיליטון בספרות הכללית במאה ה-19

17 א. פתיחה

17 ב. סקירה על התפתחות הפיליטון
1. הרקע; 2. צמיחת הפיליטון בצרפת; 3. התפתחות הז'אנר באירופה.

25 ג. קווי אופיון והגדרות
1. מדור בעיתון; 2. יסוד הקביעות והמחזוריות; 3. הנימה האינטימית;
4. שחרור מכבלי צורה; 5. יסוד השיחה הקלה; 6. ייחודו הסגנוני; 7.
העממיות; 8. המבנה המקושר; 9. הנוכחות בדויה של הקורא; 10.
מיגוון הנושאים; 11. הזיקה לאקטואליה; 12. הקלילות; 13. הרצינות
שבתשתית; 14. כבן העיר; 15. הביקורתיות.

פרק שני

סקירה כוללת ועיונים בהתפתחותו של הפיליטון העברי
בשליש האחרון של המאה ה-19

39 חלק א': צעדים ראשונים

39 א. "המליץ"
1. מבוא; 2. המדור: "עלה נדף"; 3. אופיים של הפיליטונים הראשונים;
4. דוגמאות לפיליטונים משנת 1868; 5. סיכום.

44 ב. "הלבנון"
1. מבוא; 2. סוגי הפיליטונים ב"הלבנון"; 3. אופי הפיליטונים; 4. סיכום.

* הערות בסוף כל פרק

ג. "עלי חמד" ב"המביט" 45
1. מבוא; 2. "עלי חמד"; 3. מקומם ההיסטורי ספרותי של "עלי חמד";
4. עיון ב"עלי חמד" לסמולנסקין; 5. קווים לז'אנר; 6. פיליטונים
נוספים; 7. סיכום: סמולנסקין ופיליטוניו; 8. פיליטונים של מחברים
אחרים ב"המביט".

ד. "הבוקר אור" 52
1. הפיליטונים ב"הבוקר אור".

ה. הפיליטונים בעיתונות הסוציאליסטית 53
1. א"ש ליברמן ו"האמת" 2. הפיליטונים של בן נץ; (א) פיליטונים
ב"הקול" (ב) פיליטונים ב"אסיפת חכמים"; 3. חזיונות "יגלי איש
הרוח"; (א) ב"אסיפת חכמים"; (ב) ב"הקול"; (ג) עיון בחזיון א': (ד)
דוגמא נוספת; (ה) הערכה כללית.

ו. הפיליטונים בעיתונות הירושלמית 58
1. "החבצלת"; 2. הפיליטונים הסאטיריים (א) "השיחה"; (ב)
"החזיונות"; (ג) "במראה ולא בחלום" (ד) "שקלאס"; 3. סיכום;
4. הפיליטונים בעיתונות בן יהודה.

חלק ב': הפיליטון בהתפתחותו 76

א. דרכו של הז'אנר ב"המליץ" 76
ב. הפיליטונים ב"המגיד" 80
1. מבוא; 2. "המגיד"; 3. הרשימות "הפיליטוניות" הראשונות;
4. פיליטונים ראשונים; 5. פיליטונים נוספים; 6. סיכום.

ג. "הצפירה" — שיחה יהודית נאה 85
1. העיתון ועורכו; 2. לבטי הפיליטון ב"הצפירה"; 3. נפתלי הרץ
ניימאנביטש (הנ"ץ) ופיליטוניו; 4. "בראש הומיות" — הפיליטון
הטיפוסי של הנ"ץ; 5. הנ"ץ — סיכום; 6. הפיליטונים ב"הצפירה"
בשנות התשעים.

חלק ג': הפיליטון בגיבושו 103

א. מבוא: "היום" יוצר שפה לז'אנר 103
ב. יהודה ליב קאנטור 105
1. קאנטור ופיליטוניו; 2. סדרות הפיליטונים של קאנטור;

(א) "מארבע כנפות הארץ"; (ב) "בתפוצות ישראל"; (ג) "שיחות חולין"; (ד) "מתחום המושב היהודי".

ג. יהודה ליב בנימין קצנלסון (בוקי בן יגלי) 108
1. קצנלסון וכתבתו; 2. עיון מדגים: הפיליטון "מעשה בשלוש פרוטות"; 3. סיכום.

ד. דוד פרישמן 113
1. פרישמן כפליטוניסטן ב"היום"; 2. מבנה הפיליטונים של פרישמן; 3. עיון מדגים; 4. סיכום.

ה. הפיליטונים ב"היום" — סיכום כללי 120

פרק שלישי

יוצר הפיליטון העברי — יהודה ליב גורדון

א. מבוא וסקירה כללית 135
1. עורך ויוצר; 2. סקירת הפיליטונים; 3. "צלוחית של פליטון"; (א) השם; (ב) שולחן המערכת; (ג) התכנית; 4. פיליטונים וסיפורים "פליטוניים"; 5. הערות תיאורטיות; (א) הפואטיקה המוצהרת; (ב) "כתבי הלצה"; 6. הצלוחית "נסדקת"; (א) "מעשי ידי טובעים בים ואני אומר שירה"; (ב) תפקיד הסופר; (ג) "מרור בחרוסת"; 7. "צלוחיתי לפניך הקורא"; 8. "אגודת אזור"; 9. הפולמוס גורם ל"החבאת הצלוחית"; 10. "האספקלריה אינה מאירה עוד".

ב. זיקת הצורה לתוכן 165
1. מבוא: אבני הבניין; 2. יצירת התבנית, אמצעי הקישור והמירקם; 3. עיונים מדגימים; (א-ד) המבוא, הסיכום, נקודת התצפית והקישור המילולי-תוכני; (ה) המסגרת הספרותית המלכדת (ו) מצבים שליטים; (ז) הוידוי האישי; (ח) הלשון כמערכת מלכדת; (ט) התימא-טיקה כמקשרת; (י) הסיטואציה "הלוקאלית"; ב. סיכום.

ג. אמנות הלשון 185
1. "מטעמי לשון"; 2. "הצינורות פתוחים והשפע שופע"; (א) קאלמ-בורים; (ב) שינויי תנועה; (ג) הוספה, הסרה או חילוף אותיות; (ד) צלילים ואלטרציות; (ה) חלוקה מיוחדת של מלים; (ו) משחקי מלים;

(ז) ביטויים וניבים מיוחדים; (ח) צירופים מורחבים; (ט) השימוש במקורות; (י) החריזה המאקאמית; (יא) הפזמונים; (יב) השימוש בלע"ז; (יג) הפארודיה; (יד) הפתגם השנון; (טו) הביטוי הציורי; 3. סיכום.

פרק רביעי

מ מ ש י כ י ם ו מ ח ד ש י ם

- 205 חלק א': ישראל חייב טביוב
- 205 א. ביוגרפיה ספרותית
1. ריגה: צמיחה; 2. "הזמן" ווילנה; 3. תקופת ריגה ומוסקבה — המחקר המדעי.
- 212 ב. הפואטיקה: "נאום טביוב כותב העלונים"
- 226 ג. הסדרה "דוגמאות מספר המלים"
1. מבוא: תאור כללי של הסדרה; 2. מקרת הסדרה; 3. המתכונת האופי של "הדוגמאות"; 4. עיון ב"דוגמאות מספר המלים"; 5. דקדוק הלשון העברית כיסוד להומור "בדוגמאות".
- 239 ד. "שיחות חולין של למך הבטלן עם זרח המושלם"
1. מבוא וסקירה כללית; 2. למך הבטלן — איש המסורת והערכים הקבועים; 3. נקודת התצפית השניה: זרח המושלם. המשכיל יודע הכול; 4. סיכום.
- 244 ה. "מנאות דשא"
1. הסדרה ואופיה; 2. סיכום.
- 247 ו. אמצעים ספרותיים
1. הפזמון הסאטירי; 2. המאקמה; 3. הפיליטון האקטואלי; 4. הפארודיה.
- 257 ז. ישן וחדש בלשון
1. אמנות הלשון; 2. שימושי לשון: הפתגם; 3. אמרות כנף.
- 262 ח. סיכום ומסקנות

א. ביוגרפיה ספרותית

286

1. מבוא; 2. הפיליטוניסטן; (א) רשימות ראשונות; (ב) רשימות מסע;
- (ג) לוחות שנה, רשימות לחגים ומועדים; (ד) "מחשבות ומעשים";
3. חביב הקהל.

ב. "ר' קרוב

291

1. המספר כדמות ספרותית; 2. "אדם פשוט הנני"; 3. "אדע רק את מלאכתי"; 4. יצירת הסגנון הפיליטוני העברי; 5. אמנות השיחה; (א) הדיאלוג עם הקורא; (ב) "טוב לי קורא אחד פשוט המוקיר את שפתנו וספרותנו".

ג. "ר' קרוב" כמספר עממי

305

1. מבוא; 2. "דודתי עליה השלום היתה אומרת"; 3. הסיפור העממי לסוגיה; (א) "מעשה שהיה בעירי"; (ב) "מספרים מעשה"; (ג) הסיפור "מן החיים"; (ד) הסיפור העממי הכללי.

ד. הדרשן ובעל האגדה

310

1. מבוא; 2. תוכן וצורה; 3. ידוגמאות נבחרות; 4. סיכום.

ה. הפילוסוף מן המרתף

318

1. ההוגה; 2. ספרות ותרבות: "ההשקפה העברית"; (א) הספרות העברית: עיון מדגים; (ב) הספרות הכללית.

ו. הפובליציסט: "ההשקפה בסגנון הפיליטוני"

325

1. יחיד וציבור; 2. הפרוגרמה של "מחשבות ומעשים"; 3. "לבי לב עברי"; 4. הנושא המאפיין; 5. הרחבת התחומין: "יפיותו של יפת"; 6. יחס חדש לעולם.

ז. הפיליטון כ"הד הזמן"

336

פרק חמישי

תרומתו של הפיליטון לספרות העברית

א. תחומי השפעתו של הפיליטון

361

1. הקשר ההיסטורי; 2. הפיליטון והעיתונות העברית; 3. הפיליטון "החיים".

ב. לשון וסגנון

365

1. שינוי הלשון; 2. הפיליטון מגמיש את הלשון; 3. ישן וחדש בלשון הפיליטון.

ג. בין סאטירה להומור

368

1. הקו המאפיין; 2. הפיליטון הלוחם; 3. אל הצחוק המשחרר.

ד. הדידקטיקה בשרות האידיאה

371

1. הפיליטון ה"משכילי"; 2. הפיליטון ה"ציבורי".

פרק שישי – סיכום ומסקנות

385

1. הפיליטון כגורם מקדם בספרות העברית; 2. כוחו היוצר של ה-פיליטון; 3. מסורת וחידוש; 4. הרחבת התחומים; 5. פנים חדשות לשאלות ישנות; 6. יצירת הקורא העברי; 7. הקלילות כמעלה; 8. הפיליטון העברי לאן?

ביבליוגרפיה

393